

A SEBESÜLT HŐS KATONA MÍTOSZA*

Tanulmányomban a 20. század elején heti rendszerességgel megjelent *Balatonfüredi Hírlap*¹ újságcikkei alapján értelmezem azokat az első világháború által generált társadalmi jelenségeket, melyek a településre gyógyulni, pihenni érkező katonákkal szembeni cselekvésekben, s egyben a sajtó kommunikációjában érhetők tetten. Úgy vélem, hogy a lakosság viselkedéséből a vizsgálat alá vont rövid időintervallumra² vonatkozóan jól leszűrhetőek a tanulságok a hátsország háborúhoz kapcsolódó viszonyáról.

Az első világháború időszakában Balatonfüred nagyközségi státuszban lévő nagyjából kétezer fős település volt. A község kapcsán kiemelendő, hogy a fürdőtelepen hosszabb-rövidebb ideig tartózkodó városi – nyaraló – népesség révén ekkor már igen jelentős polgári hatással számolhatunk, ami a település társadalmi, kulturális jellemzőit is a polgárosodás irányába mozdította. Ennek tükrében felmerülhet a kérdés, hogy kiknek íródtak az egyes cikkek, egyáltalán, kik olvasták a lapot, tehát kikre, mely társadalmi rétegre vonatkozóan kaphatunk információkat az elemzés során?

Lipták Dorottya könyvében³ arról számol be, hogy 1910-ben hazánk lakosságának 77,7 %-a volt az írni-olvasni tudó, mely szám az 1868-ban bevezetett Eötvös-féle népiskolai törvény jóvoltából folyamatosan emelkedett. A vizsgált lapszámok cikkeiből kisejlik, hogy az újság széles társadalmi réteget kívánt megszólítani az egyes felhívásokkal, ösztönző írásokkal. Az egyik, a Vöröskereszt támogatását szorgalmazó felhívásban ezt olvashatjuk, olvashatták a fürediek: „itt a cél oly magasztos, oly fontos, hogy mindenkinek, –

---

* A tanulmány az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport (03 217) 'A civil vallás narratívumai és rítusai' című kutatószemináriumának keretében íródott.

¹ A hírlap egyes számait a Balatonfüredi Helytörténeti Gyűjteményben értem el. A Gyűjtemény kollégáinak segítségét ezúton is köszönöm.

² 1914.09.11.–1915.01.31. közötti időszakra vonatkozik a vizsgálat, a lap a háború alatt anyagi problémák miatt többet nem jelent meg.

³ LIPTÁK 2002. 115–119.

nemzetiség, származás, rang és vallási tekintet nélkül – versengeni kell egymással a magasztos cél előbbrevitelében!”⁴

A *Balatonfüredi Hírlap* teljes mellszélességgel kiállt a háború mellett, saját eszközei révén – a háborús propaganda közvetítő csatornájaként – igyekezte a hátországot mozgósítani.⁵

Ezek az ösztönző jellegű cikkek, felhívások, levelek hangvételei nem ritkán „kötekedőek”, melyek kivétel nélkül a gazdagabb rétegekhez szólnak.

„...Balatonfüred nagyurai, akik – mondom még egyszer – százezer forintokkal rendelkeznek, csak a legcsekélyebb áldozatot hozták volna akkor, amikor fiaink, testvéreink véreznek, fagnak északon és délen és amikor a kisemberek százezrei, akik egyik napról a másikra úgyszólván csak tengődnek, nélkülözhető filléreiket szeretettel, örömmel, lelkesedéssel adják oda a legkülönbözőbb célokra.”⁶

E cikkeknek visszatérő motívuma a szegényebb népréteg adakozó kedvének, ilyen irányú aktivitásának kiemelése,⁷ amit vélhetően nem csak a gazdagok ösztönzése érdekében használtak, hanem egyfajta visszacsatolás lehetett az adakozó parasztság irányába. Így talán nem megalapozatlan annak a kijelentése, hogy a parasztság köréből is szép számmal tartoztak a lap olvasótáborához.⁸

Bár az előbbieken arra próbáltam rávilágítani, hogy az újságolvasás a cikkek tartalma alapján valószínűsíthetően széles társadalmi réteg számára volt hozzáférhető, kiviláglik az is, hogy a háborús propaganda hiába volt a társadalom teljes körében elfogadott és támogatott, a gyűjtési procedúra nem ment teljesen zökkenőmentesen. Mondhatjuk ezt annak ellenére, hogy a háború

---

⁴ *Balatonfüredi Hírlap* 1914. szeptember 20. 3.

⁵ Szabó Dániel cikkében a magukat *turanistáknak* nevező értelmiségiek fogalmazzák meg világosan az újságírók, gondolkodók effajta szerepkörét, miszerint „dolgozzék mindenki teljes erejéből. Mi tollal, agitálással, lelkesítéssel.” SZABÓ 2014. 11.

⁶ *Balatonfüredi Hírlap* 1914. október. 25. 1.

⁷ Egészen részletekbe menően történt mindez, például leírták, hogy hány darab tojást, hány zsák almát, mennyi körtét adakozott az illető.

⁸ A cikkek alapján valószínűsíthető, hogy a Füredhez tartozó járás egész területén olvasták a hírlapot.

kitörésének korszakát a „nagy összeborulások”, a társadalmi, politikai feszültségek – melyek a nagy háború előtti éveket főként a középosztályon belül jellemezte⁹ – elhalványodásának korszakaként foghatjuk fel.

Annak ellenére, hogy a mozgósító szövegekben társadalomkritikát is megfigyelhetünk, az elsatnyultnak nevezett „mai nemzedék” mégis képes a cselekvésre, a korban külön világgként értelmezett („nem magyar”) „budapesti korzóalakok” és „irodai tollrágók” is a haza szolgálatába álltak.¹⁰ „A magyar társadalom összefogott, hogy egy emberként álljon ott a küzdők mögött...” – áll az újság lapjain.¹¹

A Hans Ulrich Wehler által „totális háborúnak”¹² nevezett események során a hátszág is mozgósítva van. Az otthoniak lelkesedéséből – itt emelhetjük ki a levelezések fontosságát – meríthetnek erőt a fronton harcoló katonák. Ha ugyanis a hátszág megkérdőjelezi a háborút, akkor az a hadseregre is hatással van, bár a hatás nyilván oda-vissza jelleggel is bírhat.

Amint Gerő András is fogalmaz, a nemzeti identitástudat azonosságot teremt, a rendi és felekezeti különbségek ellenére, azokon túlnyúlva teremt meg azt.¹³ A kollektív identitás már az első világháborút megelőzően is inkább a gyász alapján erősödhetett meg, hiszen „a magyar történelem kollektív emlékezetének narratív mélyrétege a hiábavaló küzdelmet, a szükségszerűen bekövetkező vereséget állítja a középpontba – írja Keszei András.”¹⁴ Ettől eltérően tehát, legalábbis a háború kezdetén, a közös identitás kulcsa egyelőre nem a negatív, hanem a háború pozitív megítélése volt.

Az archetipikus – rettenthetetlen, erős, legyőzhetetlen – jegyeket magán viselő magyar hadseregbe (tehát a katonákba) vetett hit megkérdőjelezhetetlenné tette egyúttal a háború jogosságát, másfelől a biztos győzelmet. A háborúnak a helyi szinten való átéléséhez a

---

⁹ BIHARI 2008. 50.

¹⁰ Bihari Péter és Szabó Péter munkáiból remekül kiviláglik ezeknek a kifejezéseknek a mondanivalója, a „*modern magyar nagyváros ellenesség*”, illetve „*a nem magyar Budapest vádjaitól való megszabadítás*”. BIHARI 2008. 59., SZABÓ 2014. 13.

¹¹ *Balatonfüredi Hírlap* 1914. szeptember 27. 1.

¹² SZABÓ 2014. 3.

¹³ GERŐ 2004. 18.

¹⁴ KESZEI 2012. 29–30.

település szanatóriumába, szükség kórházaiba érkező – főként – sebesült katonák adták meg a lehetőséget.¹⁵

A sebesülteket szállító első vonat érkezését – szeptember 11-e – már augusztus végén „reklámozta” a hírlap, reménykedve abban, hogy így elő tud készülni a község a méltó, szeretetteljes fogadtatásra. A település készültségét úgy gondolom, jól mutatja, hogy egy a településen áthaladó sebesültszállítmányról – tehát ez esetben nem Füred volt a célállomás – tudomást szerezve a fürediek ellepték a peronokat s a pár percig álló vonatot mintegy megrohamozva, elhalmozták a katonákat étellel, itallal. Itt az sem jelentett problémát – bár némi csalódottságot minden bizonnyal okozott – hogy a sebesültek a Monarchia egyéb tartományaiból származóak voltak, így csak alig néhányukkal tudtak kommunikálni. (1. kép)

Jelen esetben nem volt kérdéses, hogy a közös fenyegetettség érzés okán, a közös cél miatt a Monarchia népeinek esetleges ellentétei irrelevánssá, jelentéktelenné váltak. Ezt az esetet leereagálendő a lap mikro történetekkel igyekezte színesíteni, átélhetővé tenni – a jelen nem lévő – olvasói számára az eseményt.¹⁶

A *Balatonfüredi Hírlap* szerkesztői átgondolván az esetet a következő ötlettel álltak elő: látva, hogy a vonatot fogadók gyakorlatilag fölöslegesen halmozták el a már máshol is megvendégelt utasokat, egy olyan rendszert kívántak kidolgozni, hogy ne fordulhasson az elő, hogy akár egy áthaladó vonat, vagy érkező sebesültszállítmány a kezdeti lelkesedés után fogadás nélkül maradjon, vagy ellenkezőleg, túlhalmozzák azt. A települést részekre osztva úgy képzelték, hogy mindig más területegységnek lett volna feladata az adott vonat méltó fogadása.

Így, hogy már fejtegetésben elérkeztünk addig, hogy a sebesültek „megérkeztek” a településre, vizsgáljuk meg, miként viszonyult a helyi közösség a harctérről érkező katonákhoz, esetlegesen

---

¹⁵ A Bencés rend szanatóriumában – Erzsébet szanatórium – 140 fő elhelyezését tudták megoldani, a város több részén felállított kiegészítő kórházak pedig összesen hatvanhét katonát tudtak fogadni. Lichtneckert András kézírata a balatonfüredi hadikórházról, Balatonfüredi Helytörténeti Gyűjtemény.

¹⁶ Egy szlovák nemzetiségű katona egy citromot (is) kapott, amit a jó illem szerint el is kezdett fogyasztani – ő maga nem ismerte a déli gyümölcsöt – amit persze nagy fanyalgás és ugyanakkor derűs jókedv követett. *Balatonfüredi Hírlap* 1915. január 17. 3.

milyen plusz jelentéstartalmat hordozhatott az ő ápolásuk, támogatásuk a számukra.

Amellett, hogy a pénzbeli adományok és egyéb ingóságok adakozására folyamatosan buzdít a hetilap, a helyi Vöröskereszt tevékenysége kapcsán – az „úrnök” áldozatkészségének kiemelésével – a Füreden lábadozó sebesültek ellátását tartották legfőbb feladatukul. (2–3. kép) A sebesültekkel történő közvetlen kapcsolattartásban a Vöröskereszt hölgy tagjai jártak az élen. (4. kép) Spontán „szeretetvendégségeikhez”, ahol a sebesülteknek kedveskedtek étellel, itallal, „nyersanyaggal” Balatonfüred – és a környék – minden társadalmi rétege igyekezett hozzájárulni, kiknek névsorát, sőt még a felajánlott termékeket is feltüntették.

Azt gondolom, a háború korai szakaszának társadalom-egységesítő volta mellett az eltérő társadalmi csoportok szerepkörei jól megfoghatóak a tárgyalt jelenség kapcsán. A vonatot a peronokon zsúfolt tömegben, a kezükben teli kosárral fogadó falusi réteg a katonákkal történő további – legalábbis közvetlen – kapcsolattartásban már nem vett részt oly intenzitással, mint a „füredi úrhölgyek” társasága, bár mint fentebb említettem, kétségtelen, hogy a „háttér munkában” mindenki részt vehetett.¹⁷

Az adott társadalmi presztízsnak történő megfelelés megkívánta a módosabb csoportok aktív háttérbeli szerepvállalását, sőt bizonyos területeket, szerepeket ki is sajátítottak maguknak.

Jó példa erre vonatkozóan a „sebesültek Karácsonya” program, melynek munkálatait természetesen a Vöröskereszt hölgy tagjai vállalták magukra. Vaszary Alexa úrleány karácsonyi köszöntő beszéde jól kirajzolja az ő, és környezete háborús vélekedését, az általa és a társadalom által hősnek tekintett katonákról alkotott képét.¹⁸

---

¹⁷ Az eltérő társadalmi csoportoknál esetleg felmerülhet a „valódi hazafiság” problematikája, a „ki a jobb hazafi?” – kérdése. Ezt maga az újság hangvétele is sugallja, hiszen többször kiemeli a környező faluk adakozási hatékonyságát, egyúttal elmarasztalva a füredieket. Egyfajta verseny is felfedezhető, még hozzá Zala vármegye egyes kerületei közti vonatkozásban. Például: *Balatonfüredi Hírlap* 1914. augusztus 9. 3., *Balatonfüredi Hírlap* 1914. október 25. 1., *Balatonfüredi Hírlap* 1914. november 29. 1–3.

¹⁸ „Mert ti érdemlitek meg legjobban a jóságot és szeretetet, hiszen ti küzdöttetek ezért az édes hazáért, ti szenvedtetek, ti véreztetek érte, mi csak imádkoztunk és

Ezek az alkalmak mellett, hogy elsősorban a sebesült katonák szórakoztatására voltak hivatottak, „társasági esemény” – gondoljunk csak bele, hogy nem csak közkatonák voltak a sebesültek között – olvasattal is bírtak, a háború borzalmában is szükség volt az adott társadalmi szerepek és egzisztenciák „újrajátszására”, megerősítésére.

Elmondható, hogy esetünkben a világháborúban harcoló katona, sebesült, egyfajta „feltétel nélküli hősnek” számít, akinek arca, személyisége nem különösen fontos, az, az általa megtestesülő eszme árnyékában marad. Egyéni tettei nem fontosak abban az értelemben, hogy nem saját maga miatt, hanem a közösségért teszi azokat. Ezt a megállapítást némiképp árnyalja, hogy a „saját sebesült”, a „mi sebesültünk” kategória (tehát amikor füredi, arácsi katonákról kaptak hírt) értéktöbblettel bír, mintegy az egész közösséget képviselő személyként jelenik meg, akinek hadi rátermettsége mindenki számára büszkeséget jelent.

Feltehetnénk a kérdést, hogy miért van szükségünk hősökre, miért, és mikor van szükségünk a jelenlétükre? A világháború okozta sokkérzés, illetve maga a háborús pusztulás, az aktív férfi lakosság gyakorlatilag teljes besorozása, otthonról történő eltűnése alapjaiban rendíti meg az adott közösség társadalmi, kulturális, gazdasági kánonját,¹⁹ melynek „megoldásához”, átvészeléséhez hősöket hívnak fogódzónak, segítségül. Azáltal, hogy Balatonfüredre sebesültek érkeznek, a háború kézzel fogható közelségbe kerül a civil lakosság számára, így talán jobban átélhetővé, megérthetővé téve azt. Az a tény, hogy saját községükbe érkeztek a katonák, megteremtette a helyiek számára azt a lehetőséget, hogy gyakorlati módon is kifejezzék a hősök iránti tiszteletüket (ezáltal vegyenek részt a háborúban) kapcsolatba léphettek velük, mintegy a hőstisztelet formát ölthetett.

---

aggódtunk...”, „Ti hősök vagytok...” *Balatonfüredi Hírlap* 1914. december 26. 3–4.

¹⁹ Eric Hobsbawm gondolatát vö. POVEDÁK 2011. 36–40.

IRODALOM

BIHARI Péter

2008 *Lövészárkok a háttérországban*. Napvilág Kiadó, Budapest.

GERŐ András

2004 *Képzelt történelem*. PolgART, Budapest.

KESZEI András

2012 Jelentés, törés, identitás. In: Bögre Zsuzsanna – Keszei András – Ö. Kovács József (szerk.): *Az identitások korlátai*. L'Harmattan, Budapest. 11–35.

LIPTÁK Dorottya

2002 *Újságok és Újságolvasók Ferenc József korában*. L'Harmattan, Budapest.

POVEDÁK István

2011 *Álhősök, hamis Istenek?* Gerhardus Kiadó, Szeged.

SZABÓ Dániel

2014 Hogyan fogadták a magyarok az első világháborút? *Tiszatáj* július, 3. 14.

TÖRŐ, BALÁZS

THE WOUNDED, HERO SOLDIER'S MYTH

The First World War battle trauma and the destruction itself, the recruitment of the whole active male population and their disappearance from home, fundamentally tips the given community's social, cultural and economic balance. To survive they summon heroes for help and to hold on to. When wounded soldiers arrive to Balatonfüred, the war is on the doorstep of the civilian population, this way they might experience and understand it more. The fact that the soldiers arrived into their own community, created the opportunity for the locals to

express their esteem towards the heroes in practice (thus participating in the war) they could connect, the hero cult could take its shape.

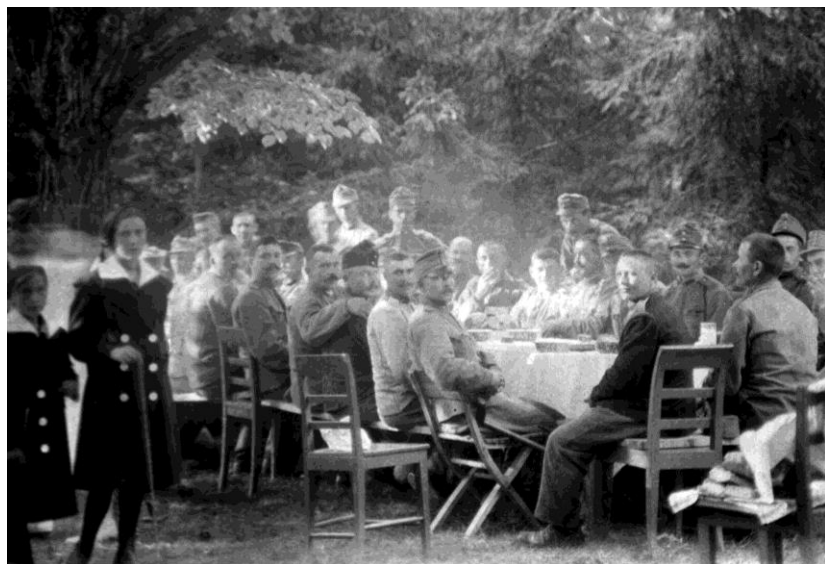

Sebesültszállító vonat fogadása.
(Kramer Elza felvétele, 1914. Balaton. A Balatoni Szövetség Hivatalos
Értesítője)

Lábadozó katonák a füredi Kiserdőben.
(Helytörténeti Gyűjtemény Balatonfüred)

A sebesült katonák megvendégelése.
(Helytörténeti Gyűjtemény Balatonfüred)

A balatonfüredi hölgyek és a megvendégelt katonák. Ajtós dr.
felvétele. (Helytörténeti Gyűjtemény Balatonfüred)